J. Prins

Hedendaagse Indonesische politiek en de toekomst van het Indonesisch Adatrecht

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 107 (1951), no: 2/3, Leiden, 265-278

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

HEDENDAAGSE INDONESISCHE POLITIEK EN DE TOEKOMST VAN HET INDONESISCHE ADATRECHT

Kortgeleden kwam mij het belangwekkende (Engelse) boek in handen van de India'se geleerde Asaf A. A. Fyzee, dat eind 1949 voor het eerst in Engeland en India is gepubliceerd ¹⁾. Het voerde mijn gedachten terug naar Korn's artikel, in 1947 afgedrukt, getiteld „Mohammedaans recht in Brits- en Nederlands-Indië” ²⁾. En de vraag, waaraan ik hieronder enige beschouwingen wil wijden, kwam mij opnieuw voor ogen te staan. Het is de vraag, verborgen in de titel van dit opstel. Namelijk deze: wat doen hedendaagse politieke verschijnselen in Indonesië ons verwachten ten aanzien van de toekomstige richting van het rechtsleven in dat grote land? Wat zal er worden van de adatrechtelijke erfenis van „Nederlands-Indië?” Wat leren de eerste ervaringen?

I

Welke de positie van het Moslimse Recht in het voormalige Brits-Indische Rijk geworden is, zal de lezer van Korn's artikel reeds voldoende bekend zijn.

„Notwithstanding any custom or usage to the contrary, in all questions (save questions relating to agricultural land) regarding intestate succession, special property of females, including personal property inherited or obtained under contract or gift or any other provisions of Personal Law, marriage, dissolution of marriage, including talaq, ila, zihar, liân, khula and mubaraat, maintenance, dower, guardianship, gifts, trusts and trust properties and wakfs (other than charities and charitable institutions and charitable and religious endowments) the

¹⁾ Outlines of Muhammedan law, Oxford University Press, 1949. Calcutta.

²⁾ Deel 104, 1e aflevering.

rule of decision in cases where the parties are Muslims shall be the Muslim Personal Law (Shar'iat)".

Aldus luidt „section II" van deze wet. En hiermede is de hoofdstrekking, welke volgens Fyze deze is, dat zij de Moslim zijn godsdienstige wet „teruggeeft", en gewoonte afschaft, weergegeven. De aandacht zij wel even gevestigd op de hoogst belangrijke uitzondering, gemaakt voor akkerland (agricultural land). Er zal dus in de Moslimse delen van India een inheems grondenrecht blijven bestaan. Hiervoor zullen dan ook inheemse regelen van erfrecht blijven gelden??

Fyze's interssante boek leert ons, dat in India zelf de neiging is opgekomen tot codificatie der Moslimse wet.

Theoretisch is dit volgens Fyze, gemakkelijk. Men behoeft slechts een 12-tal geleerden bijeen te brengen, gespecialiseerd in de verschillende hoofdstukken der Shar'iat. Zij ontwerpen een code, die het Moslimse godsdienstige Recht opdiert in duidelijk geredigeerde paragrafen. Men heeft, volgens Fyze, in Egypte, Turkije, Iran en Palestina dit met succes gedaan Men zou kunnen vragen: „waarom ook in India niet?" Een hervormer zou daardoor gelegenheid vinden, alles op zijde te zetten, dat herinnert aan een maatschappij, die enige eeuwen geleden bloeide, en te breken met het verleden. Maar het India'se probleem is dat der veelvormigheid van de daar geldende Moslimse wet *zelf*.

In Indonesië zijn alle Moslims, wat hun theoretisch „wetsstandpunt" aangaat (voorzover zij daarover een opinie hebben) van één school: zij zijn Shafi'ieten.

India kent onder de Sunnieten zowel Hanafieten (volgens Fyze, die blijkbaar zelf „Hanafiet" is: de meerderheid) als Shafi'ieten.

Zo zijn de „Kokni's" van Bombay, de „Moplah's" van Malabar Shafi'ieten. Maar dan zijn er nog de nodige Shi'ietische gemeenschappen (b.v. de Khoja's, volgelingen van de Aga Khan). Onder de Shi'ieten nu zijn drie verschillende wetsscholen te onderscheiden, elk met hun gezaghebbende wetsteksten.

Dus Shafi'ieten, Hanafieten, drie soorten Shi'ieten.

Al deze groepen zijn naar India'se trant in gesloten gemeenschappen georganiseerd. Daaronder zijn nog bovendien die eigenaardig „tweeslachtige" groeperingen, waarvan Fyze elders opmerkt, dat men niet weet, of men met Moslims of met Hindoe's te maken heeft. Zo bijvoorbeeld zekere groepen in Goedjarat. „Zij onderwerpen zich aan de Atharva Veda en vereren de graven van Moslimse heiligen in Pirana; zij houden de vastenmaand Ramadhân, zeggen de Moslimse geloofs-

belijdenis op en begraven hun doden met Moslimse en Hindoe'se gebeden³⁾. Zulk een syncretisme vindt men in allerlei hoeken van India, gelijk bekend is.

De leden van elke gemeenschap zouden hun specifieke voorschriften als *dê* shar'iat willen zien toegepast. Er bestaat bovendien grote behoefte aan critische uitgaven van gezaghebbende wetsteksten, hetzij in het Arabisch, hetzij in het Engels, hetzij in enige landstaal. Momenteel kan op vele belangrijke vragen geen duidelijk antwoord worden gegeven.

Aldus ongeveer Fyzee. Maar dit betekent niet, dat hij tegen zulk een codificatie zou zijn. Nadrukkelijk zegt hij te hopen dat „the proposed Hindu Code (1947) may have the effect of stirring the Muslim community into similar action”⁴⁾.

The proposed Hindu Code Kan een unificatie, gedeeltelijke unificatie dan misschien, van het Hindoe'se schoolrecht waarlijk iets bijdragen tot de vooruitgang van India? Men voelt zich bij voorbaat geneigd tot het grootste scepticisme. Van deze Hindoeïstische codificatievoorbereidingen weten we hier in West-Europa, althans in Nederland, nog geen bijzonderheden. Zij wordt de Moslims reeds als een lichtend voorbeeld voorgehouden!

Persoonlijk herinner ik mij alleen, dat volgens Engelse berichten van een paar jaar geleden Lady Mountbatten in een „informal talk” op een Engelse damesbijeenkomst gewaagde van mogelijke lotsverbetering der Hindoe'se vrouw door een nieuwe Hindoe-code. Mogen wij er spoedig meer van weten!

Het is dus duidelijk, dat de ontwikkeling van het rechtsleven in India sterk bepaald wordt door de twee oude erfenissen van het verleden der twee grote godsdienstige conglomeraten: de Moslimse gemeenschappen en hun verschillend-geformuleerde Moslimse plichtenleer enerzijds — de Hindoeïstische gemeenschappen en hun godsdienstig schoolrecht anderzijds.

Zou er bij dit alles (en zo ja: in hoeverre?) nog plaats zijn voor een vernieuwing die zich aansluit bij het recht en de rechtsbehoeften der werkelijkheid, zo vraagt men zich af. Leidt dit tot „ontwikkeling” of alleen maar tot „verwikkeling”?

³⁾ Zie Fyzee's boek, pag. 41-47; 55 v.v.

⁴⁾ Alsvoren, pag. 40.

II

En nu Indonesië.

Zijn er in de programma's der huidige politieke partijen aanwijzingen opgenomen, die onze verwachtingen, wat de richting der rechtsontwikkeling aangaat, mede kunnen bepalen? Natuurlijk dient niet vergeten te worden, dat van een strikt-Westers democratisch ⁵⁾ standpunt beschouwd, de „Dewan perwakilan Ra'jat Sementara" geenszins is wat zij pretendeert te zijn, n.l. een volksvertegenwoordiging, aangezien haar samenstelling niet op algemene en geheime verkiezingen is gegrond, terwijl niet te voorspellen valt, wanneer zodanige vertegenwoordiging er zal zijn Wij bewegen ons op onvaste bodem. Er zijn 24 partijen vertegenwoordigd.

Een zeer belangrijke ⁶⁾ en m.i. interessante partij is de „Masjumi". Haar programma beperkt zich niet tot het aanheffen van enige weinig zinvolle leuzen als „kedaulatan, kebangsaan" „kerakjatan" „kemanusiaan" en dergelijke.

Zij wenst een arbeidsrecht dat voortbouwt op de grondslag van de door de (Djokja'se) Republiek Indonesia begonnen wetgeving.

Op het zo markante punt van het huwelijksrecht (waarover tenslotte op Java niemand kan blijven zwijgen) wenst deze partij „het recht der vrouw in het huwelijk te beschermen overeenkomstig elks godsdienst". Uit zulk een algemene zinsnede valt voorlopig nog geen hervormend programma af te leiden.

Grote nadruk legt de partij op het godsdienstonderwijs; zij wenst in de wetgeving te zien vastgelegd dat dit wordt „mata peladjaran", dus vóórop gesteld wordt, in verband waarmee zij enige organisatorische wensen heeft ⁷⁾.

De Masjumi wenst een Islamitische staat, zo is nog onlangs door één van haar leiders verklaard. Maar dit onderscheidt haar van de „Darul Islam": zij wenst die staat langs wettige weg te verwezenlijken.

De kleinere (Moslimse) partij, die Partai Sarekat Islam heet, wenst „een waarlijk Islamietische maatschappij".

De vraag is maar, wat hieronder te verstaan zij. Tenslotte is er slechts één traditionele sunnitische staatstheorie, die van de éne Moslimse

⁵⁾ Het woord „Westers", is hierbij feitelijk overbodig.

⁶⁾ Voor deze en andere bijzonderheden over partijen, zie Ichtisar parlemen, nr. 145, 147 v.v. Zie Indonesische Documentatie, nr. 4, pag. 50 v.v.; 7, 112 v.v. en nr. 12, pag. 246 v.v.

⁷⁾ Voorlopig verwezenlijkt, zie N.R.C. 27-3-'51 en I.C. 28-3-'51.

wereldstaat, onder één Kalifaat. Op de achtergrond van het Javaanse politieke leven beweegt zich intussen de „Darul Islam”, een volstrekt „illegale” beweging, een schaduwstaat in de staat, met zijn eigen onafhankelijkheidsproclamatie, n.l. van 7 Augustus 1949. Vele malen werd het eind van de „Darul Islam” en zijn geweldplegingen, de overwinning der T.N.I. of het definitieve succes van de „parlementaire” bemiddelingscommissie aangekondigd. Intussen zijn er naast de Darul Islam geassocieerde strijdende groepen, zoals Angkatan Ummat Islam, en die welke opereren in en om het Merapi-Merbabu-complex, waarvan zelfs de Regering niet precies schijnt te weten, welke groepen er vechten. Hierover verder uit te weiden, zou ons buiten ons onderwerp brengen. Hoe een en ander verder zij, deze illegale, helaas zeer gewelddadige beweging heeft het oog op de stichting van een volstrekt Moslimse Staat in de oud-orthodoxe zin van het woord: zij voert de roodwitte vlag, gecompleteerd met halve maan en ster.

Er is niet veel kans dat haar methodes zullen leiden tot de stichting van een (West)javaans soort „Mahdi”-rijk, sit venia verbo, waarvan een gewelddadige Islamisering van het rechtsleven het gevolg zou zijn ⁸⁾.

De programma's der vele partijen, wier positie zich ergens schijnt te bevinden tussen genoemde Masjumi en de na te vermelden socialistisch-communistische groeperingen, (inclusief de minderheidsvertegenwoordigingen) leveren in feite al heel weinig belangrijks. Met bezorgdheid moet geconstateerd worden, dat „nationalisme” blijkbaar een Westers zaad is, dat in Indonesië „op steenachtige plaatsen” is gevallen, „waar het niet veel aarde had en het ging terstond op omdat het geen diepte van aarde had; maar als de zon opgegaan was...” ⁹⁾ Moge dit aanvankelijk oordeel achteraf onjuist blijken! De programma's dezer groepen bevatten voorshands geen echte beloften voor de toekomst, van hoeveel idealen zij ook mogen getuigen.

De socialistische partij van Sjahrir (16 leden in de D.P.R.S.) gaat voor zeer gematigd door. Des te meer treft het, dat zij verklaart gebaseerd te zijn op een begrip van Socialisme, dat tot bewustheid gekomen is door de leer van Marx en Engels, welke de klassenstrijd het feit noemt, dat de ganse ontwikkelingsgeschiedenis der „kapitalistische maatschappij” kenmerkt. Overbodig te zeggen, dat deze partij streeft naar een socialistische staat. Het komt mij voor dat haar begin-

⁸⁾ Zie intussen: Indonesische Documentatie Dienst, *Anip-Aneta*, 9-2-'51.

⁹⁾ Mattheus 13 : 5, 6.

selverklaring haar niet bepaald dicht bij, b.v., de Engelse Labour-Party plaatst.

Het is bekend, dat het aantal partijen, dat zich openlijk „communist” noemt, tot één beperkt is, de van ouds bekende P.K.I. (13 parlements-leden). De Madioense opstand zag deze partij samen optreden als Front Demokrasi Ra’jat, met de „Partai Sosialis”, de Partai Buruh en de Pasindo, d.i. de jeugdorganisatie van Sjahrir’s partij. Het trekt de aandacht, hoe vele officiële en semi-officiële uitingen men zou kunnen aanhalen uit 1950 en ’51, waarin het Communisme weinig kansen worden voorspeld, vanwege de godsdienstige geaardheid des volks. Al zou volgens gouverneur Sewaka van West-Java „een agrarisch communisme, dat aan het nationalisme aansluit, grotere mogelijkheden bieden. . . . ¹⁰⁾ De bolsjewiserende partijen, vakverenigingen en groepen ¹¹⁾ en de toenemende invloed van de „Republik Rajat Tionghoa” doen ernstig rekening houden met bepaalde toekomstmogelijkheden. Alles wat bolsjewiserend van houding is, schijnt belangrijk beter georganiseerd te zijn dan andere groepen. Een ontwikkeling in de richting van een Aziatische „volks-democratie” (als dit dwaze woord is toegestaan) die daar nu „demokrasi Ra’jat” heet, zou een „nihilistische” politiek tegenover al het patrimoniale meebrengen.

Kan men van een *Islamiserende* politiek en wetgeving de beknotting der vrije ontwikkeling van het adatrecht verwachten; van een *bolsjewiserende* politiek kan men zijn ontworteling vrezen. Laat ons echter zien, welke bestuurlijke en wetgevende feiten de periode van 27 December 1950 tot het einde van het kabinet Natsir heeft opgeleverd.

III

De kern van het patrimoniale bestel ligt in de plaatselijke rechtsgemeenschappen in Indonesië, territoriaal of genealogisch of gemengd van aard.

Het parlements lid Radjiman Wediodiningrat heeft er in October j.l. op gewezen, dat men bij de vorming van autonome gebieden [waarmede men, na de ondoordachte, met intrige en geweld voltrokken afbraak van Van Mook’s onvoltooide federale systeem, een onbeholpen begin gemaakt heeft] het dorp ten enenmale verwaarloosd heeft. Een fout,

¹⁰⁾ Algemeen Handelsblad 31-5-’50.

¹¹⁾ Zie intussen ook Indonesische Documentatie, 5, pag. 71.

die de, thans steeds voor „feodaal”¹²⁾ gescholden, koloniale overheden ook gemaakt hebben.

Trouwens — aldus de heer R. W. — de bestrijding van het analphabetsisme heeft weinig succes; men is daarmede niet welkom in het dorp [tidak disambut oleh penduduk], daar is men niet leergierig van hart [djiwa pengetahuan]. Opmerkelijk is daarbij Radjiman's betoog over de godsdienst als achtergrond van het menselijk leven. „Repolusi kebatinan itu lebih perlu daripada repolusi kelahiran”¹³⁾.

Er zijn (althans ongeveer zo was het antwoord van het kabinet-Natsir hierop) mensen, die de godsdienst een volstrekt persoonlijke zaak achten — er is ook een heel grote groep, welke de religie allerbelangrijkst acht, die echter weinig belang stelt in politieke vragen [kurang tertarik pada soal² kenagaraan].

Langzamerhand wordt de kloof tussen deze groepen steeds dieper. Tenslotte zal dit de algemene kracht van onze natie („bangsa”) verlammen. De Regering constateerde „innerlijke afglijding” (kemerosotan djiwa) toegeschreven aan twee oorzaken: het is de „adat isti'-adat” die niet meer in overeenstemming is met de tijd; het is de economische toestand des volks, die heel slecht is...¹⁴⁾.

„De structuur der kleine rechtsgemeenschappen in de volkssfeer heeft” — aldus Prof. Soepomo aan de vooravond van de soevereiniteitsoverdracht — „geen principiële wijzigingen ondergaan. Ook thans en in de nabije toekomst zal het overgrote deel van de Indonesische bevolking nog wel in dorpen blijven leven, welke hun overwegend agrarisch karakter alsnog zullen blijven behouden”¹⁵⁾.

Het voornaamste kenmerk van de sociale revolutie, waarover velen schrijven, schijnt behalve in het eveneens door Soepomo genoemde hand over hand toenemen der „maatschapsbetrekkingen”, m.i. voor Java vooral hierin te zitten, dat een onevenredig groot aantal „losgeslagenen” en economisch overbodigen van het platteland in de jaren 1942 tot heden zich almaar ophoopt in en om de grote steden van Java. Het is een plotseling ontstaan van millioenen-conglomeraten; een sociaal

¹²⁾ Dit geliefde woord „feodaal” is in de mode gekomen in navolging van Nederlandse schrijvers, die daarmede patrimoniale verhoudingen aanduiden, welke met het Europese leenstelsel evenveel verwantschap vertonen als Middel-Nederlands met Oud-Javaans.

¹³⁾ Ichtisar Parlemen, 3 October 1950, nr. 119.

¹⁴⁾ Alsvoren, nr. 127.

¹⁵⁾ „Prof. Mr. B. ter Haar Bzn, Heroriëntatie op het gebied van adatrecht-politiek” door Prof. Mr. Soepomo, pag. 11.

probleem van duizelingwekkende afmeting ¹⁶⁾. Dit probleem is geenszins dat van de „adat isti-adat”, doch juist van het verdwijnen daarvan voor minstens 2 miljoen van de 2,8 miljoen Djakartanen, die door distributiekaarten, c.a. bekend en geteld zijn. Radjiman's klacht over de verwaarlozing van het dorp intussen lijkt zeer gegrond. De bekendmaking, die onder het opschrift „de landhervorming in Zuid-Celebes” hier te lande door het Hoge Commissariaat is gelanceerd, bevestigt zijn verhaal ¹⁷⁾.

Men leest daar van „de afschaffing der ornamentsvelden en de nieuwe uitgifte van gronden, die tevoren als ambtsgronden aan bepaalde functies verbonden waren”. De maatregel heet genomen om de bestaande „feodale” verstarring te doorbreken. Inderdaad zal deze maatregel wel niet veel anders kunnen doen dan de „verstarring” doen overgaan in „verlamming”. De functionarissen van 't zelfbestuur, districts- en kamponghoofden derven hun ambtsgronden, maar hun is een salarisregeling *toegezegd*. . . . Overigens is iedereen blij, volgens de officiële berichtgeving.

Een soortgelijke onbevredigende indruk maakt de „herschikking” der margaraden in Zuid-Sumatra, waarvan vele leden hun recht hebben „verloren” of hun zittingsperiode verstreken zagen. Een nieuwe verkiezingsregeling, door de Centrale Regering goedgekeurd, sluit „desa-hoofden e.d.” uit ¹⁸⁾.

Het laatste woord „desa”, in Zuid-Sumatra niet gangbaar, brengt mij op een ander verschijnsel, dat mij bedenkelijk toeschijnt. Dit is de Javanisering van het bestuursstelsel. Van de nieuwe eenheidsstaat schijnt te gelden „Javaans zijn, of niet-zijn”. Geheel Midden-Sumatra, allereerst de Minangkabau, is opgedeeld in regentschappen. Allerwege leest men van bupati, patih, wedono, tjamat ¹⁹⁾. De andere niet-Javaanse landen blijven hierin niet achter. De Archipel te besturen volgens op Java gevonden recepten, was, meenden wij, een oud, overwonnen „koloniaal” systeem. Men mag slechts op een kentering hopen!

¹⁶⁾ Indonesische documentatie (15-6-'50) v. h. *Hoge Commissariaat* geeft een flauw beeld van het probleem „Djakarta”, pag. 23. Gezwegen van Soerabaja, Djokjakarta en andere steden.

¹⁷⁾ *Alsvoeren*, nr. 13 [30-11-'50] pag. 261.

¹⁸⁾ Zie pleidooi voor de desa door Rep. Hoge Adviesraad, Indonesische documentatie v. h. H.C. 15-6-'50, pag. 18.

¹⁹⁾ Verslag van de oprichting ener vakvereniging van deze nieuwe functionarissen in „Haluan”, Padang, 14-6-'50.

Men beschouwt het als een bijzondere verworvenheid van het nieuwe Indonesië, dat het zulk een goed functionerend Ministerie van Godsdienszaken heeft. Hier komt de grote invloed, welke de Masjumi in het sinds kort afgelopen tijdvak in de Regering heeft gehad, duidelijk uit. Het instituut is voortgekomen uit het vroegere Kantoor voor Inlandse Zaken, en gezegd mag worden, dat hier zeker goede leiding is gegeven, gedurende het kabinet-Natsir ²⁰).

„Model kementerian Agama demikian ini pada hakekatnja adalah djalan tengah antara teori memisahkan agama dari negara dan teori persatuan agama dan negara”, aldus schreef minister K. H. A. Wahid Hasjim in het officiële orgaan van het ministerie, *Mimbar Agama*, Juni 1950.

Dit is en ten opzichte van politieke vragen en ten opzichte van rechtsvragen tot nog toe geen lege formule geweest.

Dientengevolge heeft minister Mohamad Natsir in zijn lange rede ter gelegenheid van de algemene beschouwingen in het voorlopig parlement zich o.m. moeten keren tegen de Moslimse kritiek op dit ministerie, die opheffing daarvan propageerde, omdat het slechts de „weekheid” en „tamheid” van de Islamietische gemeente zou bevorderen ²¹).

De neiging om een middenweg te houden in politieke vragen, komt uit in de wijze, waarop de scherpe aanvallen van het parlamentslid Dalijoneo op zending en missie, werden beantwoord ²²).

Voorts in de hadji-politiek. De Regering trachtte een schifting van de aanstaande bedevaartgangers door te zetten, waartoe trouwens ook gebrek aan scheepsruimte dwong. Zij behoorden te voldoen aan de door de plichtenleer gestelde voorwaarden, maar mochten ook geen analphabeten zijn. De Regering werkte er tenslotte niet toe mee, de hadj-centrale geheel tot een monopolistische instelling te maken want „dalam Agama tidak ada soal monopolistis” ²³). Noch ook ging de Regering in op het merkwaardige idee om met Saudi-Arabië een ruilcontract te sluiten, waarbij Indonesië thee zou leveren, waartegenover Saudi-Arabië, blijkbaar kosteloos, Indonesische pelgrims zou ontvangen ²⁴). Tot zover over politieke vragen.

²⁰) De verklaring van zijn secr.-generaal Moh Kafrawi (*Ind. Courant* van 18 Jan. 1950) dat kersteningspolitiek de hoeksteen van het koloniale regiem was, zal indertijd in Oegstgeest en op het Centraal Missiebureau wel met verbazing gelezen zijn.

²¹) *Ichtisar Parlemen*, 31-10-'50, nr. 138.

²²) *Alsvoren*, zie nr. 127.

²³) *Alsvoren*, zie nr. 66, 67.

²⁴) *Alsvoren*.

Thans over rechtsvragen.

Zelfs professor Soepomo heeft in 1947 in zijn Djokja'se rede — een pleidooi, gelijk bekend, voor unificatie van recht op uitheemse grondslagen — o.m. betoogd, dat op het punt van verwantschaps- en huwelijksrecht unificatie niet uitvoerbaar zou zijn; hier is pluralisme geboden, vooral omdat het huwelijksrecht door de godsdienst essentieel beïnvloed wordt ²⁵⁾. Met dit in herinnering te brengen, raken wij het altijd brandende probleem van huwelijk en echtscheiding aan, waarmede naar Moslims inzicht, dit ministerie vanzelfsprekend bemoeienis heeft.

Op vragen van zekere mevrouw Mudikdio — haar echtgenoot was één der gefusilleerde leiders van de Madioense opstand van 1948 ²⁶⁾ — verklaarde het ministerie van Godsdienstzaken, dat er sinds de proclamatie van 17 Aug. 1945 naar gestreefd was, verbetering te brengen in de huwelijksregelen, overeenkomstig de eisen des tijds en met inachtneming van de sociale gerechtigheid in de Islamietische wereld.

Om die redenen waren, in de Djokja'se periode der republiek de oude staatsbladen 1929 nr. 348 juncto 1931 nr. 467 alsook de Vorstenlandse huwelijksordonnantie St. 1933 nr. 98, ingetrokken en vervangen door de Undang² Republik Indonesia 1946 nr. 22. Hierin wordt de registratie van Moslimse huwelijken, verstotingen en herroepingen van verstotingen opnieuw geregeld. Met de inlijving der deelstaten bij de Republik Indonesia was deze regeling (weer) voor heel Java en Madoera van kracht geworden. Opgemerkt moet worden, dat de nieuwe regeling niet essentieel verschilt van die uit de Nederlandse tijd, tenzij dan hierin, dat de aanwijzing der „huwelijksluiters” c.a. welke tevoren bij regenten berustte, thans in hoofdzaak gecentraliseerd werd op het ministerie.

Een instructie, uitgegeven in 1947 (no. 4) zou belangrijke aanwijzingen geven van hervormende strekking ²⁷⁾.

Veranderingen in de gangbare ta'lik-formules zouden de vrouw het rechtzoeken vergemakkelijken.

Hieronder volgt zulk een ta'lik-formule, gelijk die heden ten dage vanwege het Ministerie van Godsdienstzaken, worden gedrukt:

²⁵⁾ Kedudukan huknm adat dikemudian hari, pag. 13, 14.

²⁶⁾ „Wanita”, 3 Febr. 1951.

²⁷⁾ De tekst daarvan kwam mij nog niet in handen.

TA'LIK-TALAK *).

Sesudah akad nikah, maka saja ikror
(mengutjapkan) ta'lik-talak atas isteri saja nama
seperti dibawah ini:

- Sewaktu-waktu saja:
1. Meninggalkan pergi isteri saja itu dalam masa 6 bulan berturut-turut.
 2. Atau saja tidak memenuhi kewadajiban saja memberi nafkah padanja dalam masa 3 bulan berturut-turut.
 3. Atau saja menjakiti isteri saja itu dengan memukul.
 4. Atau saja menambang isteri saja itu dalam masa 3 bulan berturut-turut.

Apabila isteri saja itu tidak rela dan mengadukan kepada pengadilan jang berhak mengurus hal tersebut, dan da'wanja dibenarkan serta diterima oleh Pengadilan itu dan apabila isteri saja itu membayar uang sebesar R. 1.— (satu rupiah) sebagai iwadl, (pergantian), maka dja-tuhlah talak saja satu kepada isteri saja tersebut. Kepada pengadilan Agama jang memutuskan perkara tersebut, saja kuasakan untuk memberikan uang iwadl (pergantian) tersebut kepada Kas Mesdjid.

*) Untuk mereka jang kurang faham bahasa Indonesia oleh pegawai pentjatat nikah diterangkan dalam bahasa daerah masing-masing sampai faham, serta disuruhkannya ikror mengutjapkan ta'lik-at-talak itu dalam bahasa daerah.

Inderdaad houdt deze formule enige verbetering in, inzoverre zij het „tambang”, het aan de leiband houden van de vrouw, als één der voorwaarden, die het „vallen” van de „opgehangen” talak kunnen bewerken, heeft opgenomen. Voorts — en dat is belangrijker — in zoverre zij aan de rechtshandeling der vrouw het karakter van een verستotingskoop geeft, doordat de man daartoe, voor een gering bedrag, a priori zijn toestemming geeft (sebagai iwadl). Hiermede wordt bestreden het al-lengs opgekomen euvel, dat de rechterlijke tussenkomst de vrouw niet helpt, aangezien de man van zijn herroepingsrecht (roedjoek) gebruik ging maken. Dit kan hij nu niet meer. De man machtigt dan de recht-bank tot storting van dit iwadl-bedrag in de moskeekas ²⁸⁾.

Het grote sociale vraagstuk van Java, dat der „successieve” poly-gamie, is hiermede nog niet aangeroerd. Het is dan ook niet verwonder-

²⁸⁾ Zie Ichtisar Parlemen, nr. 91. Deze idee werd, ben ik goed ingelicht, het eerst door Bantense wetgeleerden, voor 1942, toegepast.

lijk in „Siasat” en recente „Wanita”-nummers de oude voor-oorlogse klachten weer te lezen.

In Nov. 1950 heeft een vrouwencongres opnieuw gepleit voor huwelijks*wetgeving*. Er zijn nu eenmaal twee oplossingen mogelijk, betoogt een schrijfster: of een speciale regeling voor aanhangers van elke godsdienst afzonderlijk; of één voor allen. Wanneer men de laatste oplossing kiest, kan met de godsdienstige verschillen door aanwijzing van de *wijze* van huwelijksluiting rekening gehouden worden. Kan men zich veroorloven, met de godsdienst in botsing te komen? B.v. door (in strijd met de Islam) een minimum leeftijd voor huwendes vast te stellen, echtscheiding alleen door tussenkomst van de rechter mogelijk te maken? Men heeft dit in het verleden toch ook al gedaan — zie het verbod, weduwen te verbranden op Bali. Ter wille van de menselijkheid kan men de Islam ter zijde stellen!

Wat meervrouwendom betreft — een beschaafde natie dient de polygamie te verwerpen, zoals dat in 't Westen en in de Chinese Volksrepubliek het geval is. Welke stroming zal het sterkste blijken, die welke de oude regels verdedigt, of die welke rechtvaardigheid betrachten wil? Wel is onze natie radicaal, maar als het om de vrouw gaat is het „ragu-ragu” en „tawar-menawar”²⁹⁾.

Art. 27 van de Undang² Republik Indonesia heeft vroeger de gelijkheid van alle burgers gewaarborgd. Na de „vrijheid” zijn er nog geen veranderingen, die de positie der vrouw in huwelijk en *erfrecht* verbeteren.

Er waren voorstellen op het 4e vrouwencongres (Solo, 1948). Er was geweeeklaag (keluhkesah) op het 6e congres Perwari. De vrouwelijke leden van het parlement moeten maar laten wij de schrijfster niet verder volgen³⁰⁾.

We noemden reeds het *erfrecht*, waaromtrent de hedendaagse vrouwenbonden van Java haar wensen hebben.

Liet zich in de periode, welke aan de soevereiniteitsoverdracht voorafging, verwachten, dat teruggekeerd zou worden op de weg, welke het Nederlandse Bewind op Ter Haar's aandringen had ingeslagen, n.l. overbrenging van de rechtspraak in *erfrechtszaken* op Java naar de „wereldlijke” rechter, die verwachting is tot nog toe niet bewaarheid.

Het kabinet-Natsir toonde ook op dit punt wijze voorzichtigheid en

²⁹⁾ „Verwarrend gedoe” en „loven en bieden”.

³⁰⁾ Zie „Wanita”, nrs. o.a. nr. 1 en 2/1951.

terughoudendheid. Naar aanleiding van hetgeen Wondoamieseno in het voorlopig parlement opmerkte, verklaarde de minister van G.z., dat met het oog op een toekomstige regeling een onderzoek gaande was vanwege het ministerie. Tegenover degenen, die Moslims erfrecht begeren — zo merkte de minister bij die gelegenheid op — staan degenen, die zich aan een ander erfrecht houden. Een nieuw recht kan slechts worden ingevoerd — alweer een betoog van de minister — wanneer het blijkt overeen te stemmen met de wensen der maatschappij „*mustahil dapat di paksakan*”.

Deze houding t.a.v. vragen van (adat) privaatrecht kan men slechts met oprechte instemming vermelden³¹⁾. Immers, hier is men verre van het gevaarlijke en eigenaardige Nihilisme, dat meent plotseling een geheel nieuw begin te kunnen maken, „modern” en „radicaal”, en wat dies meer zij. Indien men in staat zou zijn, de Javaanse tani's al hun geliefde modderbuffels te ontnemen in één nacht en ze door evenveel kamelen te vervangen, dan zou ieder begrijpen, dat deze landbouwers zich de volgende morgen bijzonder onthand zouden gevoelen. Op het terrein van het privaatrecht — maar ik geloof, dat de vergelijking geen nadere uitwerking behoeft!

IV

Pandit Jawaharlal Nehru heeft in de „Dewan Perwakilan Rajat” en Senaat van de toen formeel nog bestaande Verenigde Staten van Indonesië wijze woorden gesproken. Het ganse vraagstuk, waarvoor men in Zuid-Oost Azië staat, is samengevat in deze enkele zinnen:

„So we have to combine what we have learned in the past with this good achievement of the present day, we have to combine what may be called the spirit of ancient civilizations, which we represent, you and I and others in this great continent of Asia with the mighty achievements of the present day of the great countries Europa and America represent. I feel more and more that any divorce between the two, any separation is not likely to lead to good results for either continent or continents”³²⁾.

Een ding heeft naar mij voorkomt, Nehru's bezoek aan Indonesië

³¹⁾ *Ichtisar Parlemen* 31-10-'50, nr. 138.

Zakat. De aandrang, uitgeoefend op de Regering om zich te mengen in het zakât-vraagstuk, beantwoordde zij met te zeggen, dat dit een zaak van de Moslimse gemeente is — de Regering geve alleen aanwijzingen, waar dit nodig is.

³²⁾ *Ichtisar Parlemen* 13-6-'50, nr. 68.

(en aan ons) geleerd. Er is zeer weinig, ja in feite géén geestelijke verwantschap tussen de leidende kringen en de gang van zaken in India en die in Indonesië.

Nehru's bondige omschrijving van het probleem, boven aangehaald, zal de Westerse geest onmiddellijk toespreken.

Hoe dit dan zij, de vraag naar de toekomstige rechtsbedeling en naar het toekomstige materiële recht in Indonesië is inderdaad die naar het leggen van een verband in de zin, waarin Nehru sprak.

En te midden van het ontzaggelijke geroezemoes der onverwerkte (uitheemse) ideologieën, heeft de eenheidsstaat zijn voorlopig beslag gekregen.

Wij lezen in artikel 102 van zijn constitutie, dat het Burgerlijk recht, het Handelsrecht, het civiele zowel als het militaire strafrecht, het procesrecht, de rechterlijke organisatie en de competentie der rechtbanken in wetboeken zullen worden geregeld, tenzij de wetgever het noodzakelijk zou achten, ten aanzien van bepaalde onderwerpen bij afzonderlijke wet voorzieningen te treffen.

Omtrent de grondslag, waarop deze nieuwe wetgeving verrijzen moet, spreekt dit voorschrift zich niet uit.

Indien men werkelijk, naar Westeuropese trant, alomvattende wetboeken wenst, en wil uitgaan van de bestaande behoeften en rechtsvoorstellingen, van de bonte sociale *werkelijkheid* van thans, zal dit een reuzen-arbeid van tenminste een generatie vergen.

Partiële dadelijke voorzieningen op het stuk van handelsrecht en arbeidsrecht liggen het meest voor de hand.

Maar helaas, voorlopig zal men nog niet kunnen „bouwen”. De Javaanse en de Sundanese plattelander — want hij begrijpt het niet — vraagt zich, temidden van onveiligheid en rechteloosheid af, volgens niemand minder dan Dr. Sukiman Wirjosandjojo: wanneer eindigt onze vrijheid? ⁸³⁾ Want de inwendige politiek-economisch-sociale situatie is beklemmend en de ideologische druk van buiten niet gering.

„Whither Indonesia?”

April 1951.

Prof. Dr. J. PRINS.

⁸³⁾ Indonesische Documentatie Dienst, 9 Febr. 1951, van A.N.P.-Aneta. Rede op het jongste Masjumi-congres, Ind. Courant 3-2-'51. Dezelfde uitdrukkingen bezigde Dr. Sukiman ook kort te voren in het parlement.